

- Տրապիզոն. 8. " Երանուհի Մեկքոնեան:
 " 9. Նորընծայ Պեղադիա Աբրահամ-
 ման:
 " 10. " Գերգրուտայ Ադա-
 ման:
 " 11. " Արմէլա Մեկքոնեան:
 " 12. " Պրիճիտա Պալիգեան:
 " 13. Ուսանող Մաթիլտ Մարգա-
 րեան:
 " 14. " Օրթանս:
 " 15. " Էմիլ:
 Սամոն. 16. Քոյր Վարդուհի Գարտաշեան
 (Մեծաւորուհի):
 " 17. " Գայիանէ Յօղունի:
 " 18. " Մարի Գայիանէ Եաղու-
 պեան:
 " 19. " Էօփէնի:
 " 20. Ուսանող Աննա Թաղակեան:
 " 21. " Սաթենիկ Մալեան:
 Մարզուան. 22. Քոյր Ադապի Մեռիկեան:
 " 23. " Աննա Ուլուհոնեան:
 " 24. " Սրբուհի Թաթիկեան:
 " 25. Ուսանող Արտեմիս Մարգարեան:
 " 26. " Պէթրիս:

Բանկարդի 1920: Հ. ՅՈՎՍԷՓ ՏԵՐ-ՄԱՐԴԱՐԵԱՆ
 Վիեննայի Միտի:

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

1. La Roseraie d'Arménie. Tome premier: Arakel de Sunik. Pages choisies: Visions de l'Enfer et du Ciel; Effusions d'amour spirituel; Le desir du Bien; De la côte; D'où procède le Mal et qu'est-il? et la Sainte Vierge; Le Livre d'Adam. Traduction précédée d'une étude et suivie de notes par Archag Tchobanian. Ouvrage illustré de 29 hore-textes et de 26 gravures. Paris, Ernest Leroux, 1918. 4°, pp. VIII+120. Prix: 80 fr.

Արշակ Զօպանեան մին է այն սակաւթիւ գրագէտներէն, որոնք առած են մայրենի գրականութեան ճաշակն եւ զմայլած անոր սեպհական քաղցրութեամբ՝ կրնան գոհ սրտով կրկնել. «Քաղցր են ի քիմն իմ բանք քօ քան զմզը», օտար գրականութեան: Մայրենին մերն է, արիւն յարնէ, այն կ'ազդէ մեր քմաց այնպէս, ինչպէս մայրական կ'թը հարազատին եւ զգալի է անոր մէջ ինքնուրոյն ճաշակ, հարազատութիւն, անկեղծութիւն, գորով: Զօպանեան իւր զմայլման մէջ բաւական չի համարիր իւր անհատին գոհացումը, այլ եւ կը հրաւիրէ գրա-

ցիւթիւնն ի տես եւ ի ճաշակ: Ասոր առհաւատչեայ են այն բազմաթիւ հրատարակութիւնք միջնադարեան ազգային գրականութեան, որոնք իւր գրչի տակ լոյս տեսան ետեւէ ետեւ: Les Trouvères arméniens նոր անուան տակ համախմբուած կ'ընծային այժմ «Հայաստանի Վարդենեաց» մէջ, ուր մէն մի վարդ նոր տեսք, նոր երանգ, նոր բոյր ունի:

Առաջին վարդն հայ վարդաստանէն կը ներկայացուի Առաքել Սիւնեցի: Ծրագրուած երկրորդ, երրորդ եւ անգրագոյն փոփոխութիւն պիտի մատուցանեն ուրիշներ ժԳ—ԺԸ դարերէն:

Ընտրութիւնը շատ յաջող է: Առաքել Սիւնեցի ժն դարու առաջին քառորդի նշանաւոր երեւոյթներէն է հայ մատենագրութեան մէջ, հարուստ գրական, բայց մանաւանդ բանաստեղծական արտագրութիւններով: Չեռագիր տաղարաններ մեծ թուով կը բովանդակեն Սիւնեցւոյ տաղերը, որոնք ամբողջ միջին դարու մէջ յաճախ կարդացուած եւ երգուած՝ հզօր ազդեցութիւն գործած են հայ գրականութեան վրայ: Հ. Մ. Պոտուրեանի արդիւնքն է այս տաղերու ի մի հաւաքումն եւ հրատարակութիւնը, որոնք երկու հատորով լոյս տեսան 1907 եւ 1910 թուականներուն. առաջինը մէջ ամփոփելով Ադամգրքի երեք խմբագրութիւններն եւ երկրորդին մէջ քերթուածները, ուր եւ տրուած է Առաքելի կենսագրութիւնն եւ ակնարկ մը գրական գործունէութեան վրայ: Այս հրատարակութիւնք կազմած են հիմ 20-ականեանի թարգմանութեանց, ուր խնամով ընտրուած ներկայացուցուած են լաւագոյն կտորները, յատկապէս Ադամգրքէն:

Թարգմանուած են՝

- Աչք իմ ծովացեալ..., էջ 17—22.
 Յորժամ դրունք երկնից բացուին... (Ադամգրքէն), էջ 23—28.
 Յետ քննութեանց դատաստանին... (Ադամգրքէն), էջ 29—37.
 Այրէն մինչ ի քէն զփառս արդարոց ասեմ..., էջ 38—42.
 Ահա մեծ լեռուն եւ ահագին..., էջ 45—54.
 Կամ զի կողն ոսկր է անզգայ... (Ադամգրքէն), էջ 55—58.
 Վասն չարին թէ ուստի է եւ կամ զինչ (Ադամգրքէն), էջ 59—67.
 Տուփ ես զանազան խնկոց..., էջ 68—70.
 Նախ քան զեղեալս ամենեքեան... (Ադամգրքէն), էջ 73—43:

Կերածութիւն մը (էջ 1—14) որ գրուած է 1914 Փետրուարին, ի վեր կը հանէ ճարտարօրէն Առաքելի անձնաւորութիւնն, գրական գործունէութիւնն եւ բանաստեղծական արտագրութեանց նկարագիրն եւ նշանակութիւնը: Կենսագրականին համար չունի աւելի նորութիւն քան որ Պոտուրեան աւանդած է: Այս մասին քանի մը նոր գծեր ծանօթ են ինձ, զորոնք պիտի ներկայացնեմ Առաքելի վրայ պատրաստուած ուսումնասիրութեան մը մէջ. այն տեղ առիթ պիտի ըլլայ նաեւ Առաքելի գրական արտագրութեանց՝ յատկապէս հարազատ եւ անհարազատ տաղերու թուին վրայ խօսելու, որոնք Պոտուրեանէ՝ հետեւաբար նաեւ Զօպանեանէ կամ նկատի չեն առնուած առ հասարակ եւ կամ ոչ ըստ արժանւոյն գնահատուած են. այսպէս ինձի ծանօթ է Աղամբրոյ հինգ խմբագրութիւն, որոնցմէ Պոտուրեան միայն առաջին երեքը հրատարակած է. այս երեք խմբագրութեանց ժամանակագրական կարգն ալ անտեսուած է Պոտուրեանէ. ըստ ծագման դասաւորել հարկ էր ԳԲԱ:

Հիանալի է Սիւնեցւոյ քերթուածոց ոգւոյն եւ նկարագրին ճշգրիտ բացայայտութիւնն, ուսկից կը տեսնուի թէ Զօպանեան խորապէս թափանցած է ժամանակակից հոգւոյն արտայայտիչ ձեւաբանութեանց, կարգացած է Առաքելի տողերուն մէջ միջնադարեան ինքնատիպ ոգւոյն մտածելու եւ զգալու կերպը եւ զանազանել ան հատին սեպհականութիւնը, աւելին նկարագրականը: Կերածութիւնս կալիւրէ ետքը միայն ըմբռնեի պիտի ըլլայ Առաքելի տողերուն ոգեբանութիւնը:

Ամբողջ գործը զարդարուած է հայ գեղարուեստի նմայնեցումով, որոնք կը ներկայացնեն մանրանկարներ հայերէն հին ձեռագիրներէ եւ ազգային հնութիւններ, ասոնք իբրեւ հայ ձեռքի արտագրութիւններ կոչուած են կից մտաւոր արտագրութեանց ի վեր երեւցնել ազգային նկարագրին ինքնուրոյնութիւնն եւ քաղաքակրթական զարգացումը: Նկարներս, որոնք մասամբ բնագրին մէջ եւ մասամբ բնագրէն դուրս տպուած են, կը պարունակեն անձանթներ ալ. տեղիք ուսկից առնուած են, իրենց բացատրութիւնն ունին ծանօթութեանց մէջ (էջ 115—118): Պիտի յանձնէի հրատարակչին, որ յաջորդ հատորներու մէջ այս արտաքոյ բնագրին լուսանկարներն ունենային լուսանցքի վրայ յաջորդական թուեր եւ ստորեւ աղբերաց ցուցմանը, ուսկից հանուած են, ի դիւրու-

թիւն կոչմանց գեղարուեստական ուսումնասիրութեանց մէջ:

Եռանդուն թարգմանչին, որ իրեն նպատակ դրած է հայ մտաց արգասիքն համաշխարհային սեղանին վրայ ի վայելումն ներկայացնել, ոյժ եւ յարատեւութիւն կը մաղթենք. չենք տարակուսիր, որ այսպիսի գործունէութեամբ հայ անունն պիտի քաղցրանայ, ընտելանայ եւ բարձրանայ օտարին սրտին մէջ, որուն ցայսօր առիթ էր ընծայուած առնուլ ազգային գեղեցիկ գրականութեան ճաշակը:

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

2. Տեսութիւն Առակաց Սողոմոնի ներսեսի եպիսկոպոսի ծարսնի — NERSES VON LAMPRON, Erzbischof von Tarsus. Erklärung der Sprichwörter Salomos. Herausgegeben und übersetzt von Prinz Max, Herzog von Sachsen, Dr. Theol. et Dr. utriusque juris. I. Teil. Mit drei Tafeln. Leipzig, Otto Harrassowitz, 1919. (Druck von W. Drugulin in Leipzig.) Մեծ 4°, էջ X+160.

Տարիներէ ի վեր հայ մասնագրութեամբ զբաղողներուն ծանօթ է Պրոֆ. Դր. Մաքս Իշխանին. Սաքսոնիոյ դքսին անունը, որ եղբայրն է Սաքսոնիոյ նախկին թագաւորին եւ մօրեղբայրն Աւստրիոյ նախկին կայսեր: Եթէ ի սկզբան առաւելապէս Հայոցս վկայաբանական¹ ու ծիսագիտական² գործերովը հետաքրքրուած է իբր

¹ Der heilige Märtyrer Apollonius von Rom. Eine historische Studie. Mainz 1903. 8°, p. VII+88. — Le Synaxaire Arménien de Ter Israel publié et traduit par le Dr. G. Bayan, avec le concours de S. A. R. le Prince Max de Saxe. I. Mois de Navasart. II. Mois Se Hori: Patrologia Orientalis. T. V, fasc. 3 et T. VI, fasc. 2. [Paris 1911.]

² Praelectiones de Liturgiis orientalibus habitae in Universitate Friburgensi Helvetiae. Լոյս տեսած նախ ի Բեռն 1904ին եւ ապա երկու հատորի մէջ (1908ին եւ 1913ին) Գերմանիոյ Ֆրայբուրգ քաղաքը Herderի մօա. Vorlesungen über die orientalische Kirchenfrage. Freiburg (Schweiz) 1907. — Missa Armenica, quam ex lingua Armenica in idioma Latium traduxit cum commentario praevio Maximilianus princeps Saxoniae. Ratisbonae, F. Pustet, 1908. 12°, pp. XXII+58. Հայկական պատարագը Դ. հատորն է իշխանին Ritus Missae Ecclesiarum Orientalium S. Romanae Ecclesiae unitarum ընդհանուր տիպոյն տակ հրատարակած շարքին նախորդ ունեւորք I. Missa Syro-Maronica, II. Missa Chaldaica եւ III. Missa Graeca հատորները: — Յիշե՛ք նաեւ Die Unionsrede des Erzbischofs Nerses von Lampron auf der Synode von Rom-Cla. 1197. Die Kultur, Jahrbücher für Wissenschaft, Literatur und Kunst. Herausgegeben von der Österr. Leo-Gesellschaft. XVIII. Jahrgang (1917), S. 71-83 ուսումնասիրութիւնը, որ ոչ վկայաբանական է եւ ոչ ծիսագիտական: — Հոս դիտաւորութիւն չունինք